

AHMAD YASSAVIY HIKMATLARINING PSIXOLOGIK MOHIYATI

Qarshiyeva Yanglish Abduvali qizi
Guliston davlat universiteti v.b dotsenti
Sirdaryo viloyati Guliston shahri 4-mavze
Email: qarshiyevayanglish@gmail.com
Tel: 95-108-01-93

Annotatsiya: Ahmad Yassaviy turkiy xalqlar ma'naviy tafakkuri tarixida alohida o'rin egallagan buyuk mutasavvif va shoirdir. Uning "hikmat" deb ataluvchi she'riy asarlari inson qalbi, ruhiy tarbiya, axloqiy poklanish va ma'naviy kamolot masalalariga bag'ishlangan. Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, Yassaviy hikmatlari insonning ichki dunyosini anglash, hissiyotlarini boshqarish va ruhiy muvozanatga erishishga xizmat qiluvchi chuqur ma'naviy manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: hikmatlar, psixologiya, ong, ruhiyat.

Ahmad Yassaviy hikmatlarida inson qalbi markaziy o'rin tutadi. Shoir insonning tashqi boyligi yoki mavqeidan ko'ra uning ichki dunyosiga ko'proq e'tibor beradi. Chunki insonning haqiqiy osoyishtaligi qalb pokligi bilan bog'liq deb qaraladi.

Psixologiyada ham insonning ichki hissiy holati uning xulqi va hayot tarziga katta ta'sir ko'rsatishi ta'kidlanadi. Yassaviy hikmatlari esa insonni:

- o'zini anglashga;
- ichki kechinmalarini kuzatishga;
- sabr va qanoatga;
- ruhiy poklanishga undaydi.

Bu jihatlar insonning psixologik barqarorligini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yassaviy hikmatlarining asosiy mavzularidan biri "nafs" bilan kurashdir. Tasavvufda nafs insonni yomonlikka boshlovchi ichki moyillik sifatida talqin qilinadi. Psixologiyada esa bu tushunchani impulsiv istaklar, haddan tashqari ego yoki nazoratsiz ehtirolarga qiyoslash mumkin.

Shoir nafsning – manmanlik, ochko'zlik, hasad, g'azabkabi ko'rinishlarini tanqid qiladi.

Bu salbiy holatlar inson ruhiyatida ichki ziddiyat va bezovtalikni kuchaytiradi. Hikmatlarda esa sabr, kamtarlik va tavba orqali ruhiy poklanishga erishish g'oyasi ilgari suriladi.

Devoni Hikmat inson ruhiyatiga taskin beruvchi ma'naviy asar sifatida qadrlanadi. Hikmatlarda hayotning o'tkinchiligi, insonning ojizligi va ruhiy kamolotga intilish masalalari chuqur tasvirlangan.

Psixologik jihatdan bu:

- insondagi ortiqcha qo'rquvni kamaytiradi;
- dunyoviy tashvishlarni yengillashtiradi;

- ruhiy bardoshlilikni oshiradi;
- ichki xotirjamlik hissini kuchaytiradi.

Ayniqsa qiyin ruhiy holatlarda ma'naviy mazmundagi hikmatlar inson uchun psixologik tayanch vazifasini bajarishi mumkin.

Tavba va Ruhiy Poklanish

Yassaviy hikmatlarida tavba insonning o'z xatolarini tan olib, ichki o'zgarishga intilishi sifatida talqin qilinadi. Psixologiyada esa insonning o'z kamchiliklarini anglay olishi shaxsiy rivojlanishning muhim bosqichi hisoblanadi.

Tavba:

- aybdorlik hissini yengillashtiradi;
- ichki bosimni kamaytiradi;
- ruhiy yangilanish hissini uyg'otadi;
- insonni umidsizlikdan saqlaydi.

Bu jihatlar insonning hissiy salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ahmad Yassaviy sabrni inson kamolotining muhim belgisi sifatida ko'rsatadi. Zamonaviy psixologiyada ham hissiy nazorat va stressga chidamlilik ruhiy salomatlikning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Sabr insonni – shoshqaloqlikdan, tushkunlikdan, haddan tashqari hissiy reaksiya berishdan saqlaydi. Natijada inson murakkab vaziyatlarda ham ichki muvozanatini saqlab qolishga qodir bo'ladi.

Yassaviy hikmatlarida xilvat va ichki tafakkur muhim o'rin tutadi. Shoir insonning ba'zan o'zi bilan yolg'iz qolib, qalbini tinglashi zarurligini ta'kidlaydi.

Bugungi zamonaviy dunyoda esa inson doimiy axborot oqimi ichida yashamoqda. Bu holat ruhiy charchoq va diqqat tarqoqligiga sabab bo'lmoqda.

Ichki tafakkur esa:

- fikrlarni tartiblaydi;
- hissiy bosimni kamaytiradi;
- o'zini anglashni kuchaytiradi;
- ruhiy xotirjamlikni oshiradi.

Bu jihatlar mindfulness va meditatsiya amaliyotlariga ham yaqin hisoblanadi.

Hikmatlarda Mehr va Insoniylik G'oyasi

Ahmad Yassaviy hikmatlarida insonlarga mehribon bo'lish, kambag'allarga yordam berish va samimiylik kabi fazilatlar ulug'lanadi.

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra: mehr-muhabbat;

- ijtimoiy qo'llab-quvvatlash;
- samimiy munosabatlar
- insonning baxt hissini oshiradi va ruhiy tushkunlik xavfini kamaytiradi.

Shu sababli Yassaviy hikmatlari nafaqat diniy, balki axloqiy-psixologik tarbiya vositasi sifatida ham muhimdir.

Hikmatlarda hayotning vaqtinchaligi va o'lim haqidagi fikrlar tez-tez uchraydi. Bu mavzu insonni qo'rqitish uchun emas, balki hayotning haqiqiy qadrini anglash uchun xizmat qiladi.

Psixologiyada insonning hayot mazmunini anglay olishi uning ruhiy barqarorligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Maqsadsizlik esa tushkunlik va ichki bo'shliqni kuchaytirishi mumkin.

Yassaviy hikmatlari insonni - ezgu amal qilishga, vaqtni qadrlashga, ma'naviy boylikka intilishga undaydi.

Bugungi kunda ko'plab yoshlar stress, yolg'izlik va ma'naviy bo'shliq muammolariga duch kelmoqda. Devoni Hikmat esa insonni ichki osoyishtalik va ruhiy poklanishga chorlaydi.

Hikmatlardagi:

- sabr;
- tavba;
- qanoat;
- mehr;
- kamtarlikkabi g'oyalar yoshlarning ruhiy tarbiyasida muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Tasavvuf va Zamonaviy Psixologiya O'rtasidagi Uyg'unlik

Tasavvuf diniy-ma'naviy yo'nalish bo'lsa-da, uning ayrim jihatlari zamonaviy psixologik yondashuvlarga yaqin turadi. Ayniqsa:

- o'zini anglash;
- hissiy nazorat;
- ichki kuzatuv;
- ruhiy poklanish kabi masalalarda o'xshashliklar mavjud.

Ahmad Yassaviy hikmatlari inson qalbining murakkab jihatlarini chuqur tasvirlaydi va ruhiy kamolotga yetaklovchi ma'naviy yo'l sifatida namoyon bo'ladi.

Ahmad Yassaviy hikmatlari inson ruhiyatini tarbiyalashga xizmat qiluvchi bebaho ma'naviy merosdir. Ularda nafsni tiyish, sabr, tavba, mehr-muhabbat va qalb pokligi kabi g'oyalar orqali insonning ichki dunyosi yoritiladi.

Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, hikmatlar insonning hissiy barqarorligini mustahkamlash, stressni kamaytirish va hayot ma'nosini anglashga yordam beruvchi ruhiy manba sifatida muhim ahamiyatga ega. Shu bois Ahmad Yassaviy hikmatlari bugungi kunda ham inson ma'naviyati va ruhiy salomatligini boyituvchi muhim ta'limotlardan biri hisoblanadi.

Ahmad Yassaviy hikmatlarida inson qalbini bezovta qiluvchi asosiy hissiyotlardan biri sifatida qo'rquv tasvirlanadi. Bu qo'rquv nafaqat dunyoviy xavotirlar, balki ma'naviy bo'shliq, yolg'izlik va hayot ma'nosini yo'qotish bilan ham bog'liqdir.

Psixologiyada ham insonning doimiy xavotir holatida yashashi - ruhiy charchoq, uyqusizlik, depressiv kayfiyat, ichki ishonchsizlik kabi muammolarni keltirib chiqarishi qayd etiladi.

Yassaviy hikmatlari esa insonni tavakkul, sabr va imon orqali ruhiy qo'rquvdan ozod bo'lishga chorlaydi. Bu holat insonda ichki tayanch hissini shakllantiradi va ruhiy mustahkamlikni oshiradi.

Ruhiy Tozalanish va Qalb Tarbiyasi

Tasavvufda qalb insonning ma'naviy markazi sifatida qaraladi. Devoni Hikmatda qalbni hasad, manmanlik va nafratdan poklash zarurligi ko'p bora ta'kidlanadi.

Psixologik jihatdan salbiy hissiyotlarni uzoq vaqt ichda saqlash:

- stressni kuchaytiradi;
- hissiy bosimni oshiradi;
- insonning ijtimoiy munosabatlariga zarar yetkazadi.

Shuning uchun Yassaviy insonni - kechirimli bo'lishga, samimiy yashashga, qalb pokligini saqlashga undaydi. Bu fazilatlar insonning ruhiy salomatligi va ijtimoiy muhit bilan uyg'un yashashiga yordam beradi.

Ahmad Yassaviy hikmatlarida kibr va manmanlik qattiq qoralanadi. Shoir kamtarlikni ruhiy poklik belgisi sifatida ko'rsatadi. Psixologik nuqtai nazardan haddan tashqari ego:

- insonni boshqalardan uzoqlashtiradi;
- ichki ziddiyatlarni kuchaytiradi;
- doimiy taqqoslash hissini paydo qiladi.

Kamtarlik esa:

- insonning hissiy barqarorligini oshiradi;
- ijtimoiy munosabatlarni yaxshilaydi;
- ichki osoyishtalikni kuchaytiradi.

Yassaviy hikmatlarida insonning o'zini boshqalardan ustun qo'ymasligi ruhiy yetuklik belgisi sifatida talqin qilinadi.

Ahmad Yassaviy qanoatni inson baxtining asosiy omillaridan biri sifatida ulug'laydi. Zamonaviy psixologiyada ham doimiy moddiy ehtiros va cheksiz istaklar insonni ruhiy charchashga olib kelishi ta'kidlanadi.

Qanoat hissi esa - ichki xotirjamlikni oshiradi, stressni kamaytiradi, insonni ortiqcha raqobatdan saqlaydi, hayotdan mamnunlik hissini kuchaytiradi.

Bugungi iste'molchilik kuchaygan davrda Yassaviy hikmatlaridagi qanoat g'oyasi inson ruhiyatini muvozanatda saqlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Hikmatlarning Tarbiyaviy Ahamiyati

Devoni Hikmat asrlar davomida yoshlar tarbiyasida muhim ma'naviy manba bo'lib kelgan. Hikmatlar insonni:

- halollikka;
- mehr-oqibatga;
- ota-onani hurmat qilishga;
- sabr-toqatli bo'lishga chorlaydi.

Psixologik jihatdan sog'lom axloqiy qadriyatlar - insonning shaxs sifatida shakllanishiga, ijtimoiy moslashuviga, ruhiy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuning uchun Yassaviy hikmatlari nafaqat diniy, balki pedagogik va psixologik ahamiyatga ham ega.

Ruhiy Yetuklik va O'zini Anglash

Yassaviy ta'limotida insonning eng katta vazifalaridan biri — o'zini anglashdir. Inson o'z qalbini, niyatlarini va ichki kechinmalarini tushunmas ekan, haqiqiy ruhiy osoyishtalikka erisha olmaydi.

Psixologiyada bu jarayon “self-awareness” — o'zini anglash tushunchasi bilan bog'lanadi. O'zini anglagan inson:

- hissiyotlarini boshqara oladi;
- xatolarini tan oladi;
- ichki ziddiyatlarni kamaytiradi;
- hayot maqsadini aniqroq belgilaydi.

Yassaviy hikmatlari aynan mana shu ichki uyg'onishga undaydi.

Tasavvufda muhabbat insonni ma'naviy komillikka yetaklovchi kuch sifatida qaraladi. Ahmad Yassaviy hikmatlarida ilohiy muhabbat inson qalbini poklovchi va ruhiy zulmatdan chiqaruvchi nur sifatida tasvirlanadi.

Psixologik nuqtai nazardan muhabbat - yolg'izlik hissini kamaytiradi, insonda xavfsizlik hissini uyg'otadi, ruhiy qo'llab-quvvatlash vazifasini bajaradi.

Muhabbatsiz qalb esa sovuqlashib, insonda ichki bo'shliq paydo bo'lishi mumkin.

Hikmatlarning Bugungi Jamiyatdagi Ahamiyati

Hozirgi davrda texnologiya rivojlangan bo'lsa-da, insonlarning ruhiy bosimi ortib bormoqda. Stress, tushkunlik va ma'naviy yolg'izlik ko'plab insonlarni qiynamoqda.

Devoni Hikmat esa:

- ichki osoyishtalik;
- ruhiy poklanish;
- sabr va qanoat;
- mehr va insoniylik kabi qadriyatlarni targ'ib etadi.

Bu g'oyalar zamonaviy insonning ruhiy ehtiyojlari bilan uyg'unlashadi va ma'naviy tayanch vazifasini bajarishi mumkin.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, Ahmad Yassaviy hikmatlari inson ruhiyatining nozik jihatlarini yorituvchi chuqur ma'naviy merosdir. Ularda nafsni tiyish, qalbni poklash, sabr, muhabbat va qanoat orqali ruhiy kamolotga erishish g'oyalari ilgari suriladi.

Psixologik jihatdan ushbu hikmatlar insonning - hissiy barqarorligini, ichki osoyishtaligini, o'zini anglash qobiliyatini, hayotga bo'lgan ijobiy munosabatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu sababli Ahmad Yassaviy hikmatlari bugungi kunda ham inson ma'naviyati, axloqiy tarbiyasi va ruhiy salomatligi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan bebaho ma'naviy xazinadir.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Devoni Hikmat — Ahmad Yassaviy. Hikmatlar to'plami va tasavvufiy qarashlarning asosiy manbasi.

2. Hikmatlar — Ahmad Yassaviyning ma'naviy-axloqiy qarashlari yoritilgan asar.

3. Tasavvuf Tarixi — tasavvuf tariqatlari va ularning ruhiy-ma'naviy asoslari haqida ilmiy manba.
4. Turkiy Tasavvuf Adabiyoti — turkiy tasavvuf namoyandalari va ularning ijodi haqida.
5. Ihyo Ulum ad-Din — Imom G'azzoliy. Nafs tarbiyasi, qalb pokligi va ruhiy kamolotga oid qarashlar.
6. Psixologiya — inson hissiyotlari, ong va ruhiy jarayonlar bo'yicha nazariy manba.
7. Umumiy Psixologiya — shaxs psixologiyasi va emotsional holatlar haqida ilmiy ma'lumotlar.
8. Sharq Mutafakkirlari va Komil Inson Tarbiyasi — Sharq mutafakkirlarining axloqiy va psixologik qarashlari haqida.
9. Tasavvuf Falsafasi — tasavvufning ma'naviy va ruhiy mohiyatini yorituvchi manba.
10. O'zbekiston va turkiy xalqlar adabiyoti bo'yicha tasavvufshunos olimlarning ilmiy maqolalari hamda zamonaviy psixologik tadqiqotlar.

